

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

Лев Биковський

У СЛУЖБАХ УКРАЇНСЬКІЙ КНИЖЦІ

Львів - Нью-Йорк, 1997. - 327 с.

Доповнене й збагачене новими матеріалами перевидання автобіобібліографічної праці видатного діяча нашої культури Льва Биковського "У службах українській книжці" (упорядники Любомир Винар, Ярослав Ісаєвич) — небуденне явище в історії дослідження нелегкої долі української книжки, а також долі сподвижника на ниві книгознавства і бібліографії. Видання наближує до України спадщину одного з невомнних трудівників у царині духовної культури, ім'я якого до нещодавна було заборонене в Україні, а його твори, що перебували під замком у спецфондах, — приречені на забуття. Тільки в роки незалежності ім'я і твори Льва Биковського поступово почали входити в науковий вжиток, служити українській культурі. Рецензоване видання — дальший крок на шляху до опанування, поглибленого ознайомлення з бібліографічно-науковим доробком вченого-книгознавця і бібліографа. Для українського читача, що звик (через тодішні обставини) до дистильованих, обкраяних, вибіркового показчиків, поверхових бібліографічних оглядів, в яких не могло бути й

мови про українські зарубіжні видання, така ґрунтовна джерелознавча праця буде цілковитою новиною. В ній автор представив майже все, що він написав, уклав, редагував, і супроводив цей цінний бібліографічний матеріал не менше важливими відгуками на свої праці з преси, листів учених, письменників. Жодної подібної бібліографічної розробки в нашій книгознавчій практиці в Україні немає, бо не могло бути. Хай би хтось з учених радянської України спробував назвати відгуки на його праці в зарубіжних українських виданнях, у листах до нього від спеціалістів у даній галузі, видатних діячів культури. Тут карали, знімали з роботи за те, що бібліографи зафіксували статті радянських авторів, які згодом були репресовані (згадаймо сумну історію з покажчиком "Леся Українка", упорядники якого були свого часу піддані гонінням, а М. Мороз позбавлений роботи у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника). Тому, нагадуючи про злиденний стан радянської бібліографії, пам'ятаймо про той режим, який доводив її до цих злиднів, насамперед духовних.

Л. Биковський розпочав свою науково-бібліографічну діяльність на рідній землі, співпрацюючи з політичними і військовими органами Української Народної Республіки, а з 1919 р. пов'язав свої творчі плани з Національною бібліотекою. Але вже на початку жовтня 1921 р. він змушений був через загрозу "національно-моральної смерті" виїхати за кордон. Спочатку оселився в Польщі, де займався публіцистикою, співпрацюючи з газетою "Українська трибуна" та іншими виданнями української еміграції. Згодом, закінчивши у Варшаві курси бібліотекознавства, переїхав до Праги, де розгорнув широку діяльність, зокрема в галузі редакційно-видавничій (редагував часопис "Українське книгознавство" та ін.). Водночас Л. Биковський закінчив Українську Господарчу Академію, що була одним з вищих учбових закладів у Чехії, відкритих при сприянні уряду Чехословаччини, увійшов у коло визначних українських і чеських учених як невтомний трудівник не лише української, а й слов'янської науки. Участь у Міжнародному бібліографічному конгресі в Празі (1926 р.), Слов'янському з'їзді у Варшаві (1927 р.), співпраця з багатьма провідними українськими, чеськими та польськими вченими ще більше зміцнили авторитет молодого дослідника. З 1928 по осінь 1944 рр. Л. Биковський працював у Варшавській публічній бібліотеці, а в 1942 р. став її директором. Перебуваючи поза Україною, він пов'язував свою діяльність з науковими інтересами Батьківщини, Науковим товариством ім. Т. Шевченка у Львові, членом якого був обраний за заслуги в галузі бібліографії та книгознавства.

Наступні два періоди життя й наукової творчості вченого пов'язані з Німеччиною (1944—1948 рр.) та Сполученими Штатами Америки (1948—1992 рр.). Як і в попередні роки, так і в цей складний період свого життя далеко від України він непохитно і самовіддано стояв на варті української книжки, розробляв питання історії і теорії бібліографії, тримав руку на пульсі буття рідного друкованого слова, сприяв його розвитку, науковому бібліографуванню книжкової продукції, відгукувався на поточні питання духовної діяльності українців у різних ділянках науки і культури, та й не тільки їх. У сфері наукових, бібліографічних зацікавлень, творчих пошуків вченого були питання культури різних народів.

Тривалий науковий шлях Л. Биковського, його розмаїта, багатогранна бібліографічна спадщина викликала і викликає глибокий інтерес дослідників різних галузей, насамперед бібліографів, книгознавців, істориків суспільної думки, літератури. Причина такого зацікавлення — укладена самим автором добротна бібліографія ним написаного і опублікованого, супроводжена матеріалами преси (рецензіями на опубліковані ним праці, що подаються скорочено, як фрагменти), а також цитатами з

відгуків на дослідження вченого фахівців, діячів культури, письменників. Словом, Л. Биковський запропонував своєрідний, дуже важливий для науки тип аналітичного триєдиного автобібліографічного видання.*

Рецензована праця, зберігаючи всі компоненти першоджерела (на жаль, вона була недоступна на Україні), збагачена новими матеріалами: передмовою, що важлива своїми концептуальними засадами і вводить читача в історію видання. В ній Ярослав Ісаєвич дає ключ для розуміння історико-культурно-бібліографічного значення праці Л. Биковського. Любомир Винар представив змістовний начерк життя й діяльності вченого в біографічному нарисі, акцентуючи на особливостях його сподвижницького служіння українській книжці, вагомості внеску в бібліографію, книгознавство. Наукова співпраця вчених України і діаспори, що набирає дедалі більшого поширення на благо нашої культури, і в даному випуску була корисною — дала змогу поповнити укладену автором біобібліографію публікаціями, що їх розшукала дослідниця спадщини Л. Биковського Н. Козакова, його рукописами, знайденими у київських бібліотеках, спорядженими М. Морозом допоміжними покажчиками, зокрема покажчиком імен.

Звичайно, велику вагу має частина книжки, присвячена пам'яті не лише Л. Биковського, а й Марії Биковської — дружини та довгорічної помічниці вченого, яка померла 1996 р., коли рецензоване видання готувалося до друку. Дуже доречно Л. Винар подав кілька сторінок своїх роздумів про життєво-творчий шлях покійної.

Опис творчої праці Л. Биковського, якому передуює життєпис-автобіографія вченого, датована 10 вереснем 1970 р., ведеться за хронологічним принципом, від року 1917 до 1981. Перед очима читача проходять назви сотень наукових праць вченого, де точний бібліографічний опис чергується з вкрапленнями рецензійних відгуків, витягами з листів багатьох адресатів, авторськими коментарями. То ж майже кожна з бібліографічних позицій постає у кількох аспектах, кожен з яких є важливим і доцільним. За своїм суто бібліографічним описом праця є зразковою (редакцію авторського рукопису здійснив М. Мороз) — інакше й не могло бути. Щодо інших компонентів дослідження, то вони подаються під різними підрубриками. Наприклад, під позначкою "примітка" наводяться дані про видання, участь у ньому автора, редакційну колегію, тираж — тобто, суттєві для історії публікації того чи іншого видання відомості. Такі примітки супроводять багато бібліографічних позицій, що збагачують, урізноманітнюють виклад джерел. Тільки такий вчений, як Л. Биковський, який володів великими джерелознавчими інформаціями, міг забезпечити свою працю першорядним історико-літературним і особистісним мемуарним матеріалом. Серед цих приміток-коментарів є справді дуже важливі і цінні для історії української книжкової справи і бібліографії відомості, що межують із стислими статтями джерелознавчого характеру. З часу, коли виступи Л. Биковського в галузі обраної ним ділянки науки стали вагомими, почали привертати увагу рецензентів, були зафіксовані періодичною пресою, вони відбиті під відповідними назвами праць, внесених у покажчик. Такі відгуки праця реєструє з 1921 р., що свідчить про реакцію на публікації Л. Биковського, спочатку суто інформативні, а згодом -- науково-аналітичні, систематичні. Введення рецензійного мате-

* Нам відоме тільки одне аналогічне видання: Марта Тарнавська. Автобіобібліографія. - Філадельфія: "Мости", 1998. Щоправда, бібліографії з коментарями, доповненнями-анотаціями, навіть міні-дослідженнями зрідка зустрічалися й раніше. Назву для прикладу цінну працю Павла Богацького "Матеріали до критичного видання творів Грицька Чупринки" (Прага, 1926), в якій опис тих чи інших публікацій супроводиться відгуками преси, авторськими коментарями, що інколи набувають характеру стислих досліджень.

ріалу, особливо зарубіжного, переважно невідомого на Україні через цензурні перешкоди, проливає світло на той значний резонанс, який викликали виступи Л. Биковського-бібліофафа, дослідника книги. До речі, його бібліографічні публікації, що вийшли невеликим тиражем, стали рідкістю.

У 20-х роках жваво відгукувалися на праці Л. Биковського вчені - бібліографи і книгознавці радянської України (Д. Валика, Ю. Меженко та ін.), але згодом його ім'я зникає з київських і харківських видань, настає період забуття вченого. Зате його праці знаходять позитивну оцінку в часописах діаспори, в чеських і польських періодичних виданнях, з ними рахуються, на них посилаються зарубіжні дослідники. Можемо сказати, що вихід української бібліографії і книгознавства загалом на широкі світові обрії пов'язаний з такими визначними діячами, як І. Огієнко, В. Дорошенко, Л. Биковський та інші, діяльність яких проходила переважно поза межами України.

Великий, невідомий загалу пласт бібліографічних матеріалів-відгуків на праці Л. Биковського припадає на листи працівників різних наукових установ, бібліографів, письменників, які стежили за діяльністю вченого і цінували її. Дослідник вибрав справді цікаві, повчальні оцінки з листів своїх кореспондентів, що, безумовно, були одним з важливих стимулів його невтомної діяльності. Особливо багато таких відгуків про дослідження вченого опубліковано у післявоєнний період, коли доля розкидала українських імігрантів по всьому світу і листування між ними стало активною формою спілкування. Разом із друкованими відгуки в листах до Л. Биковського становлять чималу наукову цінність, дають досить широкую картину сприйняття культурною громадськістю його праць. Вони викликали як бібліографічні, так і мемуарні публікації автора (наприклад, спогади "Польське повстання у Варшаві 1944 р."), збагатили бібліографічний опис цікавим матеріалом, що вперше вводиться в науковий обіг.

Багатство бібліографічних джерел (українських, польських, чеських), друкованих звичайним шрифтом і множувальними засобами, авторські примітки і коментарі, відгуки преси (рецензії), широке використання рукописних джерел (оцінки в листах до автора), супутні матеріали дослідника (автобіографія, передмови до своїх публікацій, що подані як додатки, список друкованих і неопрілюднених праць про Л. Биковського), зрештою допоміжні покажчики -- все це робить рецензоване видання надзвичайно цікавим для наукової громадськості, цінним для нашої культури, вартим наслідування. На жаль, такого типу видань досі в нас немає. Я розумію, що вони можуть народжуватися у тісній співпраці автора і вчених відповідних галузей знань, які повинні забезпечити, як це маємо в даному разі, високий науковий рівень і новизну публікації. Хоч і не випадає робити зауваження такому досвідченому бібліографові, як М. Мороз, патріархові нашої бібліографії, але повинен сказати, що обраний ним принцип подачі імен у покажчику (прізвище та переважно ініціали) здається не зовсім вдалим: згідно з українською традицією треба б подавати прізвище та ім'я.

Підсумкове дослідження Л. Биковського завдяки старанням автора, шанувальникам його сподвижницької праці на ниві української культури, заходам Українського історичного товариства, Інституту українознавства Національної академії наук України, Міжнародної асоціації українців, Комісії бібліографії і інформатики вдруге побачило світ у доповненому варіанті в незалежній Україні, щоб стати доступним рідному народові, якому присвятив свій талант вченого-бібліографа і книгознавця цей невтомний ратай на ниві рідної культури.

Ф. П. ПОГРЕБЕННИК (Київ)